

TRANSMISJA MIĘDZYPOKOLENIOWA WARTOŚCI WYCHOWAWCZYCH W RODZINIE

RYSZARD SKRZYPNIAK

ABSTRACT. Skrzypniak Ryszard, *Transmisja międzypokoleniowa wartości wychowawczych w rodzinie* (Transmission of educational values in families among generations). Rodzina w czasach szybkich przemian, Roczniki Socjologii Rodziny, XIII, Poznań 2001. Adam Mickiewicz University Press, pp. 149-160. ISBN 83-232-1172-8. ISSN 0867-2059. Text in Polish with a summary in English.

Ryszard Skrzypniak, Politechnika Koszalińska (Technical University of Koszalin), ul. Raławicka 15/17, 75-620 Koszalin, Polska–Poland.

WSTĘP – ZAKRES POJĘĆ: WYCHOWANIE, RODZINA, WARTOŚCI WYCHOWAWCZE, POKOLENIA

Wychowanie rozumiane jest przez współczesnych przedstawicieli nauk o wychowaniu w postaci następujących koncepcji:

– Wychowanie jest swoistą interwencją w dialektyczny związek człowieka i świata, regulującą ich wzajemne stosunki poprzez współdziałanie w twórczym rozwoju osobowości jednostki i przemian społecznych;

– Wychowanie jest rozumiane jako nierozzerwalny proces psychospołeczny, prowadzący do wartościowych zmian w zachowaniu jednostek lub grup w kształtowaniu nowych jakościowo cech (rozwój), bądź też zapobieganiu i eliminowaniu zjawisk destruktywnych (antywychowanie i pseudowychowanie);

– Wychowanie jest więc niejako pomocą w układaniu się człowieka (zwłaszcza młodych pokoleń) ze światem, bądź też jako całościowy proces i sposobów, które pomagają istocie ludzkiej urzeczywistnić w pełni jej człowieczeństwo. Tak więc dla wychowania centralną kategorią pojęciową staje się „pomoc” jako antynomia „urabiania” według przyjętego wzorca;

– Wychowanie rozumiane jest też jako wprowadzanie człowieka w życie wartościowe. Dokonuje się w toku stanowienia wartości i ich przestrzegania. Każdy ma

prawo do życia w świecie wartości przez siebie ustanowionych. Zmierzenie ku wartościom, poszukiwanie wartości, jest doskonaleniem się człowieka w procesie wychowania. Życie zmusza nas do nieustannego wyboru. Wybór zakłada nie tylko wartościowanie, ale i hierarchizowanie¹.

Nie istnieje wychowanie bez wartości. Kto wychowuje – wartościuje². Natomiast M. F. Kaplen³ twierdzi, że nie da się sensownie mówić o wychowaniu poza wartościami.

Analiza problematyki aksjologiczno-wychowawczej ukazuje, że człowiek jako podmiot wychowania posiada swoistą charakterystykę. Wszelki ideał czy model wychowawczy musi wyrastać ze zrozumienia aksjologicznej specyfiki natury ludzkiej. Wiedza o wychowaniu musi opierać się na wiedzy o wartościach i o człowieku⁴.

W procesie wychowania szczególna rola przypada wychowaniu rodzinnemu.

Rodzina jest grupą wychowawczą, rodzice są połączeni określonymi stosunkami wzajemnymi i relacjami z dziećmi, posiadają określone pozycje i role do realizacji norm i wartości, które uznają⁵.

To w niej przekazywane są młodemu pokoleniu pewne wzorce, wartości, normy moralne, które ono sobie przyswaja⁶.

Wychowanie rodzinne jawi się przede wszystkim jako proces (wiązka procesów) różnorodnych wpływów tkwiących swymi podstawami w samej rodzinie, ale także poza nią, umożliwiający jednostkom tworzącym rodzinę (jej członkom) kształtowanie się jako jednostki ludzkie. Niekwestionowana podmiotowość wszystkich uczestników tego procesu (zatem członków rodziny i innych osób pozostających z nimi w kontaktach międzyludzkich), opierających się na poddyktowanych wolnym wyborem wartościach i powinnościach mających ogólnoludzki wymiar, poszanowanie dla niczym nieskrępowanej realizacji zamysłów wychowawczych (podzielanych idealnych wzorcach człowieka, podmiotowych ideałach samego siebie, wymaganiach i koniecznościach wynikających z warunków życia), stwarzają dobre podstawy do

¹ J. A. Pielkova, *Wychowanie jako wartość*. W: *Edukacja w społeczeństwie obywatelskim i system wartości*, red. J. Żebrowski. Gdańsk 1996, s. 65; R. Miller, *Socjalizacja – wychowanie – psychoterapia*. Warszawa 1981; L. Sałaciński, *Pseudowychowanie i antywychowanie jako przedmiot badań pedagogicznych*. W: *Problemy współczesnego wychowania*, red. J. Materne. Zielona Góra 1989; S. Kawula, *Antynomie współczesnego wychowania*. W: *Stare i nowe dylematy teorii wychowania*, red. J. Górniewicz. Toruń 1993; F. Adamski, *O potrzebie pedagogiki personalistycznej*. „Reforma Szkolna” 1993 nr 4; P. Łukaszewicz, *Edukacja dialektyczna i szkoła przyszłości*. Wrocław 1991.

² W. Brezinka, *Metatheorie der Erziehung. Eine Einführung in die Grundlagen der Erziehungswissenschaft, der Philosophie der Erziehung und der Praktischen Pädagogik*, München. Reinkardt 1978, s. 92.

³ M. F. Kaplen, *Integracja i informacja w myśleniu moralnym: implikacje teoretyczne i metodologiczne*. W: *Indywidualne i społeczne wyznaczniki wartościowania*, red. J. Reykowski, N. Eisenberg, E. Staub. Wrocław – Warszawa – Kraków – Łódź 1990, s. 77

⁴ W. Cichoń, *Aksjologiczne podstawy teorii wychowania*. Kraków 1980, s.6

⁵ Z. Zaborowski, *O rodzinie. Rodzina jako grupa społeczno-wychowawcza*. Warszawa 1962, s. 22.

⁶ E. Sapia-Drewniak, *Aktywność kulturalno-oświatowa rodzin śląskich na przełomie XIX i XX wieku*, red. J. Jundziłł. Bydgoszcz 1994, s. 283.

inicjowania i trwania dialogu rodzinnego stanowiącego odwieczne arche dla wartościowego i pożytecznego życia i współżycia ludzi⁷.

Proces wychowawczy rodziny wiąże się najczęściej ze zjawiskiem dziedziczenia wartości. Rodzina pomimo wielu przemian, jakie w niej i wokół niej się dokonują, przechowuje i przekazuje następnym pokoleniom zasadniczy zrąb wartości. W całościowym procesie wychowania pokolenia starsze wpajają pokoleniom młodszym wartości i normy postępowania. Dlatego tak ważny jest przekaz wartości w rodzinach, który wiąże się z dziedziczeniem wartości (wzorce, reguły, zasady, postępowania) oraz zaadaptowania ich do czasu teraźniejszego. Szczególna rola w procesie wychowania przypada rodzinie ze względu na więź emocjonalną między członkami rodziny i na podatność dzieci na różnego rodzaju oddziaływanie oraz ze względu na przewagę rodziny w stosunku do innych instytucji wychowania oraz środowiska.

Z definicji wartości ich wieloaspektowości oraz zależności od dyscypliny definiującej wynika, że nauki pedagogiczne nie mogą korzystać z już „gotowej”, zamkniętej interpretacyjnie wykładni wartości, ponieważ takiej po prostu nie ma. Nauki o wychowaniu powinny zmierzać ku wypracowaniu własnej koncepcji wartości – wartości wychowawczych. Wartość wychowawcza to taki stan, który w momencie jego przyjęcia (akceptacji) swoją treścią wychowuje, uruchamiając indywidualny proces wychowawczo-socjalizacyjny jednostki (samowychowanie) zmierzający do pełnego zrealizowania treści wartości. Przyjęcie określonych wartości wychowawczych pobudza do działalności jednostkę, grupę lub społeczeństwo – informuje i zobowiązuje, jak człowiek (grupa) w momencie ich przyjęcia postąpić powinien. Wartość staje się wartością wychowawczą, jeżeli w momencie akceptacji pobudza do działania, a tym samym wpływa na życie człowieka. Do momentu przyjęcia wartości wychowawczych proces wychowawczo-socjalizacyjny ma charakter celowej i świadomej działalności (pojmowanych zgodnie z zasadami nurtów humanistycznych) mającej na celu zaakceptowania poszczególnych wartości lub ich systemu, natomiast w momencie ich przyjęcia zmienia się jego charakter na wychowanie samoregulowane za pośrednictwem wartości poprzez wypełnianie treści wartości wychowawczej zmieniającej osobowość człowieka.

Z pedagogicznego punktu widzenia tak dochodzenie do wybranej wartości wychowawczej, jak jej realizacja wpływają na kształtowanie osobowości człowieka. Wartość wychowawcza to taka wartość, która kształtuje pozytywne cechy osobowości człowieka. Sumując, wartość jest stanem, a wychowanie procesem, natomiast wartość wychowawcza raz stanem, a raz procesem. Można zaryzykować twierdzenie, że działalność człowieka jest zdeterminowana przyjętym systemem wartości wychowawczych i jest samoregulowana za pośrednictwem wartości wychowawczych. System (zbiór) wartości wychowawczych tworzy ideał wychowawczy. W związku z tym najprościej wartością wychowawczą nazwać możemy wartości stanowiące składową ideału wychowawczego. W związku z powyższym trudno mówić o wy-

⁷ A. Janke, *Wychowanie rodzinne – kluczowe pojęcia pedagogicznych rozważań nad rodziną*. W: *Wychowanie w kontekście teoretycznym*, red. A. Tchorzewski. Bydgoszcz 1993, s. 171.

chowaniu bez wartości, a o wartościach bez ideału wychowawczego, pomimo że ten ostatni jest przyczyną wielu kontrowersji w pedagogice⁸.

Pokolenie to względna jedność wszystkich mniej więcej równowiecznych ludzi, którzy wyszli z podobnych zjawisk gospodarczych, społecznych i politycznych i przez to wyposażeni są spokrewnionym poglądem na świat, wychowaniem, moralnością i wrażliwością estetyczną⁹.

Znajomość uznawanych wartości i wzorów kulturowych pokoleń przeszłych, jak i współczesnego pokolenia, pozwala na kształtowanie pożądanego wzorca wartości, nie tracąc oczekiwań poszczególnych członków społeczeństwa, jak i uwzględniając preferencje systemu społecznego. Nie bez znaczenia jest świadomość rodziców i wychowawców, którzy muszą dostosować wzorzec wartości do warunków, w jakich przyszło wzrastać współczesnemu pokoleniu, a nawet przewidywać go co najmniej z 20-letnim wyprzedzeniem. Jednakże, należy pamiętać, że niektóre wartości przetrwały, bez względu na zmiany społeczne, wciąż są atrakcyjną propozycją dla każdego pokolenia. Należy zatem zadać sobie pytanie, które wartości cieszą się największym uznaniem i co jest przyczyną ich stabilności, w jakiej czynniki warunkują ich przekaz oraz jakie jest znaczenie w owym przekazie rodziny. W celu odpowiedzi na powyżej sformułowane pytania prowadzono wieloaspektowe badania prowadzone przez studentów kierunku nauczycielskiego, pod kierownictwem naukowym R. Skrzypniaka, nad transmisją międzypokoleniową wartości wychowawczych w rodzinach zróżnicowanych warunkami bytowymi, wykształceniem, liczbą dzieci, pochodzeniem społecznym, środowiskiem. W niniejszym opracowaniu zaprezentowane zostaną wyniki z badań z terenu Pomorza Środkowego.

I. WARTOŚCI NAJCZĘŚCIEJ UZNAWANE, PRZEKAZYWANE I ODRZUCANE W TRANSMISJI MIĘDZYPOKOLENIOWEJ

Rodzina jest dla swych członków „wspólnotą przekazywanych wzorów i wartości”¹⁰. Wartości, które wychowawca (np. rodzic) chce wpoić w duszę wychowanka, ulegają różnym zmianom zarówno na przestrzeni historycznej, jak i geograficznej. Wybór wartości dokonuje się poprzez wolne decyzje, które są wyrazem wolności człowieka¹¹.

Przez system wartości rozumiemy hierarchicznie zorganizowany zespół wartości uporządkowanych rangowo według ich ważności (...). System wartości może być

⁸ R. Skrzypniak, *Interdyscyplinarne rozważania o wychowaniu, wartościach i rodzinie*. Koszalin 1999, s. 44.

⁹ W. Okoń, *Słownik Pedagogiczny*. Warszawa 1987, s. 177.

¹⁰ H. Stasiak, *Kształty i wnętrza rodziny*. Warszawa 1975, ss. 126-127.

¹¹ T. E. Dąbrowska, B. Wojciechowska-Chorlak, *Między praktyką a teorią wychowania*. Lublin 1997, s. 29.

różny u poszczególnych osób lub grup społecznych, co jest związane z ich stosunkiem do wartościowania, czyli wyborem wartości¹².

Wartością najwyżej cenioną przez pokolenia były: dla pokolenia I – praca – pracowitość i uczciwość – 79,6%. W dalszej kolejności pokolenie I preferowało następujące wartości: rodzinę – 78,6%, tradycje – 70,1% wykształcenie – 43,1%, wiarę, pobożność – 32,4%. 12% badanych I pokolenia ceniło: honor, pieniądze, sprawiedliwość i szlachetność, 11% – bohaterstwo, konsekwencję, lojalność, opiekuńczość, przyjaźń, skromność, systematyczność, uprzejmość, wrażliwość, wychowanie bez nałogów, wygodne życie i zaufanie.

Inaczej sytuacja przedstawia się wśród wartości pokolenia II. Najwyżej ceniono wykształcenie – 69,6%. 66,7% badanych preferuje pracę, pracowitość, 64,7% – rodzinę, 47,1% – tradycje, 4% – honor, lojalność, Ojczyzna i patriotyzm, opiekuńczość, pomoc innym, rozwijanie zainteresowań, systematyczność, 2% – komunikatywność, konsekwencję, poczucie humoru, skromność, sprawiedliwość, stanowczość, szlachetność, uprzejmość, wrażliwość, wychowanie bez nałogów.

Wśród najmłodszego pokolenia najbardziej uznanymi wartościami były: wykształcenie, praca, dobra materialne, wygodne życie, rodzina.

Z analizy danych wynika, iż wartościami bardzo cenionymi i zajmującymi prawie identyczne miejsca, choć zróżnicowane procentowo w systemie wartości pokoleń I i II są: wykształcenie, praca, rodzina, tradycja.

Wśród najmłodszego pokolenia najbardziej uznawanymi wartościami były wykształcenie – zawód, praca, dobra materialne, wygodne życie, rodzina. Wartościami, których hierarchia uległa nieznacznemu zmniejszeniu w najmłodszym pokoleniu były: wiara, patriotyzm, bohaterstwo, honor, uczciwość. Natomiast wzrosła ranga wykształcenia, kultury osobistej, pieniędzy, zdrowia, odpowiedzialności i samodzielności.

Pomimo kilkuprocentowych rozbieżności, główny trzon wartości został utrzymany. Świadczy to o dużej stabilności rodzinnej transmisji wartości.

Ponadto 85,29% badanych uznało, że istnieją wartości o charakterze ponadczasowym, a tylko 14,71%, że nie. Wartościami ponadczasowymi wartymi propagowania bez względu na sytuację społeczną, według badanych były: zdrowie, miłość, dobroć, uczciwość, piękno, odwaga, kultura, rodzina, szczęście, nauka – wykształcenie oraz praca i tradycja.

Wśród najczęściej wymienianych cech ideału wychowawczego były: uczciwość (47,1%), mądrość (31,4%), dobroć (27,5%), pracowitość (21,6%), szacunek (16,7%), tolerancyjność i szczerłość (14,7%). 34,3% badanych nie posiadało ideału wychowawczego.

Głównym źródłem przekazu wartości była przede wszystkim rodzina, a dopiero w następnej kolejności instytucje typu placówki kultury, środki masowego przekazu, system społeczny, środowiska społeczne i Kościół.

¹² R. Doniec, *Wartości osobowe w systemie wartości rodziny miejskiej w układzie międzypokoleniowym*. W: *Wartości – Społeczeństwo – Wychowanie*, red. F. Adamski. Kraków 1995, s. 7.

II. METODY PRZEKAZU WARTOŚCI WYCHOWAWCZYCH

1. WPROWADZENIE

Efekty wychowania w rodzinie zależne są w dużym stopniu od zastosowanych metod i środków wychowawczych.

Metody wychowania to „każdy wyodrębniony sposób postępowania wychowawcy, polegający na wywieraniu określonego wpływu na aktywność wychowanka, związany zawsze z dokonywaniem zmian w obrębie układu nagród i kar w danej sytuacji wychowawczej”¹³.

Wychowanie to także i przede wszystkim system oddziaływania rodziców i wychowawców na wychowanka, poprzez przykład postępowania, oddziaływanie przez czyny, wskazania słowne, wyjaśnianie, a także kontrolę zachowań oraz system wzmocnień, tj. zestaw nagród i kar.

2. METODY PRZEKAZU WARTOŚCI WYCHOWAWCZYCH

Wyróżniliśmy trzy grupy przekazu wartości wychowawczych stosowanych w transmisji:

- a) Metody pozytywnego oddziaływania, do których należą:
 - rozmowa,
 - tłumaczenie i przekonywanie,
 - wyróżnienia i aprobata,
 - pochwały słowne,
 - nagroda rzeczowa,
 - nagroda inna,
 - dawanie własnego przykładu;
- b) Metody negatywnego oddziaływania, do których należą:
 - zakazy i nakazy,
 - represje słowne,
 - represje fizyczne,
 - całkowita swoboda wychowania;
- c) Metody przewidywane poprzez sytuacje wychowawcze, do których należą:
 - naśladownictwo,
 - identyfikacja,
 - modelowanie,
 - obserwacja i uczestnictwo w tradycyjnym wychowaniu,
 - atmosfera życia rodzinnego,
 - przekaz za pomocą wzorów pisanych,
 - przekaz tradycji w rodzinie.

¹³ H. Muszyński, *Zarys teorii wychowania*. Warszawa 1978, s. 309.

„Pochwała jako środek wychowania moralnego polega na wyrażonym i zamierzonym słownym uznaniu postępowaniu dziecka, daje mu poczucie przyjemności i wzmacnia wiarę we własne siły”¹⁴.

Zdaniem J. Maciaszkowej „funkcja nagrody w wychowaniu jest bardziej znacząca aniżeli kary. Nagroda bowiem bardziej niż kara wpływa na kształtowanie aktywnej postawy dziecka, wyzwala jego czynny stosunek do obowiązków, do stawianych mu wymagań”¹⁵.

„Kara jest świadomie stosowanym zabiegiem wychowawczym, który ma zapobiec powtórzeniu czynów niepożądanych”¹⁶.

Tabela 1

Metody przekazu wartości wychowawczych

Grupy metod	Rodzaje metod	Rodziny	
		Liczba	% N = 102
Metody pozytywnego oddziaływania	Rozmowy	101	99,0
	Tłumaczenia i przekonania	73	71,6
	Wyróżnienia i aprobaty	15	14,7
	Pochwały słowne	85	83,3
	Nagroda rzeczowa	44	43,1
	Nagroda inna	14	13,7
	Dawanie własnego przykładu	27	26,5
Metody negatywnego oddziaływania	Zakazy i nakazy	69	67,6
	Represje słowne	55	53,9
	Represje fizyczne	18	17,6
	Całkowita swoboda wychowania	9	8,8
Metody przewidziane poprzez sytuacje wychowawcze	Naśladownictwo	61	59,8
	Identyfikacja	14	13,7
	Modelowanie	60	58,8
	Poprzez obserwację i uczestnictwo w tradycyjnym wychowaniu (normy, wartości, zasady)	85	83,3
	Poprzez atmosferę życia rodzinnego	90	88,2
	Poprzez przekaz za pomocą wzorców pisanych	7	6,9
	Poprzez przekaz tradycji w rodzinie	31	30,4

Uwaga! Liczba wypowiedzi jest większa od liczby badanych, gdyż rodziny podawały więcej niż jedną odpowiedź.

Naśladownictwo to skłonność do działania niesamodzielnego, którego wzorem jest cudze postępowanie lub cudzy pogląd, dzięki czemu naśladownictwo jest jedną z ważnych dróg uczenia się nowych czynności, przyswajania wiadomości, przekonań, praw. Natomiast modelowanie to nie tylko kopiowanie zachowań, ale również odczytywanie tych zachowań i odniesienie ich do własnej osoby¹⁷.

¹⁴ H. Pielka, *Realizacja ideału wychowawczego w rodzinach wielodzietnych. W: Procesy socjalizacji i wychowania w rodzinie*, red. H. Pielka. Słupsk 1986, s. 82.

¹⁵ J. Maciaszkowa, *Nagroda i kara w wychowaniu dziecka*. Warszawa 1979, s. 7.

¹⁶ J. A. Pielkova, *Jak im pomóc*. Warszawa 1985, s. 115.

¹⁷ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa 1995, s. 182.

Identyfikacja (łac. *idem* – ten sam), utożsamianie się jednej osoby z poglądami, przekonaniem czy postawami innych osób lub grup społecznych, oparte na wspólnej motywacji¹⁸.

Istotne znaczenie dla transmisji międzypokoleniowej miał stan kontaktów pomiędzy członkami (podmiotami) w rodzinie. Na szczególne podkreślenie zasługuje pozytywna atmosfera owego przekazu, np. w trakcie tłumaczenia lub w trakcie przekazu poprzez sytuacje wychowawcze. Negatywna atmosfera jest czynnikiem zakłócającym, np. zakazy i nakazy w trybie polecenia lub zmuszania.

3. PRZEKAZ W OPARCIU O TRADYCJE RODZINNE ZNACZĄCE DLA WYCHOWANIA

Tradycja (łac.), przekazywane z pokolenia na pokolenie treści kulturowe (obyczaje, poglądy, wierzenia, sposoby myślenia i zachowania, normy społeczne), uznane przez zbiorowość za społecznie doniosłe dla jej współczesności¹⁹.

Tabela 2

Tradycje rodzinne

Tradycje	Rodziny	
	Liczba	% N = 102
Tradycje świąt religijnych	81	79,4
Rozmowy przy kawie lub herbacie, obiedzie o tym co ma aktualnie znaczenie dla rodziny – tworzenie tradycji	102	100,0
Przekaz poprzez wspomnienia tradycji rodzinnych w układzie pokoleniowym – adaptowanie tradycji	91	89,2
Uroczyste obchodzenie ważnych wydarzeń rodzinnych	24	23,5
Uroczyste obchodzenie urodzin	9	8,8
Wspólne wyjazdy	4	3,9
Tradycje narodowe	2	2,0
Uroczyste obchodzenie imienin	15	14,7
Modlitwa i uczestnictwo we mszy świętej	7	6,9
Odwiedziny rodziny	4	3,9
Wspólne spacery	2	2,0
Wspólne gry i zabawy	3	2,9
Tradycje sportowe	1	1,0
Wspólne pikniki	3	2,9
Nie przywiązywano uwagi do tradycji	3	2,9

Uwaga! Liczba wypowiedzi jest większa od liczby badanych, gdyż rodziny podały więcej niż jedną odpowiedź.

¹⁸ Tamże..., s. 98.

¹⁹ *Encyklopedia PWN*, t. 3. Warszawa 1999, s. 606.

Zdominowały tradycje rodzinne oparte na kontaktach wewnątrzrodzinnych (proces wychowania), zwłaszcza tradycja wspólnego spożywania posiłków, tradycje świąt religijnych oraz tradycja obchodzenia uroczystości rodzinnych. Tradycja stała się jednocześnie wartością.

4. PRZEKAZ W OPARCIU O PRZYKŁAD ZNACZĄCYCH LUDZI I RODZIN

Każdy ideał wychowania musi odnaleźć swe ucieleśnienie w konkretnym wzorze osobowym. Dla kilkuletniego dziecka owym wzorem pozostają jego rodzice – i dlatego ich zachowania i postawy stara się naśladować²⁰.

Oprócz wychodzącego z najbliższego środowiska dziecka wzoru osobowego (rodzica, wychowawcy), można mówić o wzorze osobowym uznawanym społecznie, to znaczy przyjętym w danym społeczeństwie, w kulturze, państwie, opierającym się na określonej ideologii²¹.

Tabela 3

Wzory osobowe

Środowisko	Wzór	Rodziny	
		Liczba	% N = 102
W rodzinie	Matka	21	20,6
	Ojciec	17	16,7
	Rodzice	55	53,9
	Dziadkowie	5	4,9
	Brak	7	6,9
W otoczeniu	Koleżanka	2	2,0
	Nauczyciel	4	3,9
	Ksiądz	6	5,9
	Sąsiad	3	2,9
	Brak	87	85,3
Na świecie	Papież	35	34,3
	Polityk	2	2,0
	Brak	65	63,7

Uwaga! Liczba wypowiedzi jest większa od liczby badanych, gdyż rodziny podały więcej niż jedną odpowiedź.

Analizując powyższe dane, można stwierdzić, iż nastąpił zanik osobowych autorytetów spoza rodziny. 85,3% badanych nie miało wzorca w swoim otoczeniu, a na świecie 63,7%.

²⁰ K. Wrońska, *Aksjologiczne podstawy i zasady naśladowania w wychowaniu*. W: *Wartość – Społeczeństwo – Wychowanie...*, op. cit., s. 104.

²¹ Tamże..., s. 105.

5. KTO (LUB CO) MIAŁO (MIAŁ) ISTOTNY WPLYW NA WYBÓR METOD PRZEKAZU WARTOŚCI WYCHOWAWCZYCH?

Tabela 4

Wpływ na wybór metod przekazu wartości wychowawczych

Wyszczególnienie	Rodziny	
	Liczba	%N = 102
Rodzina	75	73,5
Atmosfera rodzinna	18	17,6
Sytuacja społeczna	4	3,9
Kościół	4	3,9
Szkoła	2	2,0
Nikt	12	11,8

Uwaga! Liczba wypowiedzi jest większa od badanych, gdyż rodziny podały więcej niż jedną odpowiedź.

Należy zwrócić uwagę na niską pozycję w przekazie instytucji, a zwłaszcza na obszar 11,8% odpowiedzi – nikt, jako obszar do zagospodarowania w procesie wychowawczo-socjalizacyjnym.

Natomiast ważnym czynnikiem znaczącym dla przekazu wartości wychowawczych jest, w jaki sposób były przekazywane wartości wychowawcze.

Odpowiedzi obrazuje tabela 5.

Tabela 5

Sposób przekazu wartości wychowawczych

Sposób przekazu	Rodziny	
	Liczba	%
Systematycznie	37	36,3
Doraźnie, okazjonalnie	61	59,8
Na zwracają uwagi na przekaz	4	3,9
Razem	102	100,0

Podsumowując niniejsze rozważania, można stwierdzić, iż:

- 62,2% rodzin stosowało dobry system metod i środków wychowawczych. Pozostała część przypadków – 37,8% to zdecydowanie negatywny system stosowania metod i środków.
- Na wybór metod przekazu w 73,5% rodzin największy wpływ miała rodzina, w 17,6% – atmosfera rodzinna. 11,8% rodzin nie wskazało, kto lub co miało wpływ na wybór metod przekazu.
- W rodzinie wzorami dla dzieci byli w 53,9% oboje rodzice, dla 20,6% – wzorem była matka, a dla 16,7% – ojciec. 6,9% badanych nie miało w rodzinie wzorca osobowego.

Za wzór w otoczeniu respondenci uznali: księdza – 5,9%, nauczyciela – 3,9%, sąsiada – 2,9%, koleżankę – 2%. 85,3% populacji nie miało wzoru wśród swego otoczenia.

Na świecie za wzór uznano: papieża – 34,3%, polityka – 2%. 63,7% rodzin nie miało na świecie wzoru.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Pierwsze wyniki oraz oceny z zaprezentowanego wycinka badań upoważniają do wyciągnięcia następujących wniosków:

1. Rodzinna transmisja wartości wychowawczych w rodzinach zależna jest od uwarunkowań rodzinnych, takich jak m.in. warunki bytowe rodziny, środowisko, dzietność i wykształcenie, w tym stan wiedzy pedagogicznej. Czynnikiem w najwyższym stopniu wpływającym na wydolność wychowawczą rodzin, w tym szczególnie na jej system wartości wychowawczych jest pozytywna atmosfera wychowawcza rodzin, wykształcenie i tradycje wychowawcze – akceptowane, przekazywane i utrzymywane systemy wartości;

2. Widoczna jest znaczna stabilizacja rodzinnych wartości wychowawczych. Rodzina pomimo destabilizacji społecznej zachowuje znaczną stabilizację w zakresie przekazu wartości, zwłaszcza w dwóch najbliższych sobie pokoleniach;

3. W przekazie wartości preferuje się metody pozytywnego oddziaływania, stawiając na pozytywną komunikację wewnątrzrodzinną, właściwą atmosferę gniazda rodzinnego oraz tradycje rodzinne. Należy podkreślić, że najważniejszy wpływ na wybór przekazu metod wychowawczych miała rodzina, dystansując pozostałe środowiska wychowawcze, pomimo że sposób przekazu tylko w 1/3 rodzin miał charakter systematycznego działania;

4. Skuteczną formą przekazu jest przykład ludzi znaczących, a zwłaszcza członków własnej rodziny – najczęściej rodziców;

5. Nastąpiło rozluźnienie więzi pomiędzy skrajnymi pokoleniami i w związku z tym zmalała skuteczność oddziaływań wychowawczych dziadków w stosunku do wnuków;

6. Negatywne w transmisji wartości wychowawczych jest to, że rodzinę nie potrafią skutecznie wspomóc inne środowiska wychowawcze. Odczuwalny jest brak społeczeństwie autorytetów moralnych oraz niekończące się dyskusje nad ideałem wychowawczym, a nawet jego negowanie;

7. Jeżeli zauważalna jest jeszcze znacząca skuteczność wychowawcza rodzin, to najważniejsza jest inwestycja w rodzinę, a nie w nieokreślony system wychowawczy.

Ponadto należy:

– Zaproponować ideał wychowawczy na nadchodzące lata, który powinien być w miarę stabilny i spójny z rzeczywistością, a jednocześnie wybiegający w przy-

szłość. Najbliższy okres to integracja z UE, a jednocześnie utrzymanie narodowej tożsamości, a więc bezkolizyjne połączenie Polaka-Europejczyka i Polaka tkwiącego w bogatej tradycji własnego narodu. A to gwarantuje polska rodzina, silna tradycja, a jednocześnie elastyczna i otwarta;

- Promować pozytywne wzory moralne oraz tradycje narodowe;
- Rodziny mniej wydolne intelektualnie i materialnie objąć opieką w systemie wspomagania instytucjonalnego, np. zwiększyć możliwości kształcenia, które mają pozytywny wpływ na wybór systemu wartości.

TRANSMISSION OF EDUCATIONAL VALUES IN FAMILIES AMONG GENERATIONS

Summary

In this scientific description are presented results of researches on the transmission of educational values in families among generations.

The first results and opinions from presented sectors of researches let us draw the following conclusions:

1. The familiar transmission of educational values depends on the familiar conditions, such as: living conditions of family, environment, number of children and education, including level of pedagogical knowledge.

2. Stabilisation of familiar educational values is noticeable. The family, in spite of social destabilisation, keeps considerable stabilisation on a scale transmission values especially into closest generations.

3. In transmission of values are preferred methods of positive influence especially paying attention to positive communication among family members, good atmosphere of family nest and family traditions.

4. Negative bearing of intergeneration transmission of educational values is a fact that other educational environments can't help family. Lack of moral authorities and endless discussions about the education ideal and even it's negation is sensible.